

การฟื้นฟูภูมิปัญญา “ผ้าทอลายหางกระรอก” ชุมชนเกาะยอ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลาสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์*

LOCAL WISDOM RESTORATION OF “HANG KRA ROK” WEAVING PATTERN FOR CREATIVE PRODUCT DEVELOPMENT

ณัฐพงศ์ กระจายโกชน*, พรพันธุ์ เขมคุณาคัย

Nattapong Krajayphot*, Phonphan Khamkhunasai

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย

Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, Thailand

*Corresponding author E-mail: nattapong010833@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ฟื้นฟูภูมิปัญญาผ้าทอลายหางกระรอกชุมชนเกาะยอ ตำบลเกาะยอ จังหวัดสงขลา และ 2) เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอลายหางกระรอกเชิงสร้างสรรค์ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้จากช่างทอผ้า ผู้รู้ อาวุโส ในชุมชนด้วยวิธีการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม และระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ใช้สำหรับจัดประชุมช่างทอและเครือข่ายผู้ประกอบการเพื่อฟื้นฟูผ้าทอลายหางกระรอก กิจกรรมปฏิบัติการดำเนินการฟื้นฟูผ้าทอลายหางกระรอกสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ประกอบด้วย 1) ช่างทอจากกลุ่มทอผ้า 6 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทอผ้าราชวดี กลุ่มทอผ้าร่มไทร กลุ่มผ้าทอบ้าน กลุ่มแม่บ้าน เกษตรกร กลุ่มทอผ้าดอกพิกุล และกลุ่มฐานการเรียนรู้ผ้าทอเกาะยอ 2) ผู้รู้หรือผู้อาวุโส ที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าทอลายหางกระรอกในชุมชนเกาะยอ จำนวน 5 คน 3) ผู้ประกอบการ จำนวน 1 เครือข่าย และ 4) นักออกแบบผลิตภัณฑ์ จำนวน 3 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) ผ้าทอลายหางกระรอกในชุมชนเกาะยอสะท้อนองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาผ่านกระบวนการทอ ได้แก่ กระบวนการเตรียมด้าย และกระบวนการทอที่เป็นกรรมวิธีที่สำคัญอันเป็น อัตลักษณ์ของผ้าทอลายหางกระรอกที่ได้สืบทอดมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ 2) การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าทอลายหางกระรอก 3 ชนิด ได้แก่ กล่องกระดาศทึบชู กระเป๋ และหมอนอิง ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่ต้องการของกลุ่มผู้บริโภคสามารถออกแบบได้หลากหลายรูปแบบมีการสร้างสรรค์เพิ่มเติมรายละเอียดให้น่าสนใจ โดยใช้ผ้าทอลายหางกระรอกเพื่อเป็นต้นแบบผลิตภัณฑ์ให้กลุ่มผู้ประกอบการในชุมชนเกาะยอ

คำสำคัญ: การฟื้นฟู, ภูมิปัญญา, ผ้าทอลายหางกระรอก, การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์

Abstract

This research article aims to 1) restore local wisdom of Hang Kra Rok weaving pattern at Koh Yor community Koh Yor sub-district Songkhla and 2) develop creative products of Hang Kra Rok weaving pattern. Qualitative research was employed for gathering information from weavers, experts, elders in the community by interview and group discussion. With participatory action research, meetings of weavers and entrepreneurs' networks was organised to revitalise Hang Kra

Rok weaving pattern. Key informants in an operational activity for the restoration of Hang Kra Rok weaving pattern comprises 1) six weavers group i.e. Ratchawat, Pa-Lim, Farmers' Housewives, Dok Pikul and Koh Yoh textile learning centre, 2) five experts or elders specialised in "Hang Kra Rok" pattern, 3) a textile entrepreneur and 4) three creative product designers. The study reveals that 1) Hang Kra Rok weaving pattern in Koh Yoh community reflects local wisdoms through the weaving procedures i.e. thread preparation and weaving process which traces the ancestral identity 2) three types of design and development from Hang Kra Rok pattern i.e. paper towel boxes, bags and cushions. This is a product that is suitable for sale in demand among consumers. It can be designed in various forms. There are more supplementary designs to create interesting appearances by using the fabric weaved in Hang Kra Rok pattern as a product prototype for entrepreneurs in the Koh Yor community.

Keywords Restoration, Local Wisdoms, Hang Kra Rok Weaving Pattern, Creative Product Development

บทนำ

ผ้าทอเกาะยอ มีเอกลักษณ์ของการทอยกดอก (กรรมวิธีการทอยกดอกทำให้เกิดลวดลายในการยกตะกรอ แยกด้วยเส้นยืน แต่ไม่ได้เพิ่มเส้นยืนหรือเส้นพุ่งเข้าไปในผืนผ้า แต่บางครั้งจะยกดอกด้วยการเพิ่มเส้นพุ่งจำนวน สองเส้นหรือมากกว่านั้น ลักษณะเด่นของผ้ายกดอกคือ ผืนผ้าจะมีลวดลายในตัว โดยผิวสัมผัสยกดอกจะมีความนูน ของผ้าโดยแต่ละชิ้นจะแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลวดลาย) สันนิษฐานว่า คนจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในเกาะยอ ได้นำเอา ทักษะอาชีพการทอผ้ามาสอนชาวบ้านในบริเวณนั้นด้วย ดังพงศาวดารเมืองสงขลาได้กล่าวไว้ว่า “เมื่อศักราช 1139 ปีระกา เจ้าพระยานครศรีธรรมราช มีหนังสือให้กรมการออกมาเก็บผู้หญิงช่างทอหูก และบุตรสาวราษฎร ชาวเมืองสงขลาพาไปเมืองนครศรีธรรมราชหลายสิบคน” แสดงให้เห็นว่าในศักราช 1139 หรือ พ.ศ. 2320 ซึ่งตรงกับสมัยกรุงธนบุรีตอนปลาย ชาวเมืองสงขลาที่มีชื่อเสียงในด้านการทอผ้าแล้ว (อัจฉรา วงศ์พัฒนามงคล, 2553)

ผ้าทอลายทางกระรอกอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (Intangible Cultural Heritage) ของชุมชนที่มีคุณค่า แต่ปัจจุบันถูกลดความนิยมไปอย่างมากจึงเสี่ยงต่อการขาดการสืบทอด ทว่าองค์ความรู้ด้านการทอผ้าทอลาย กระรอกคงหลงเหลืออยู่ในรูปของเรื่องสั้นและความทรงจำจากประสบการณ์ของช่างทอและผู้อาวุโสภายในชุมชน จึงเป็นที่มาของการศึกษาองค์ความรู้และคุณค่าผ้าทอลายทางกระรอกจากเรื่องสั้นของ จำลอง ผึ้งชลจิตร และ ชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา และการฟื้นฟูองค์ความรู้จากช่างทอและผู้อาวุโสภายในชุมชน เพื่อฟื้นฟูองค์ความรู้ และคุณค่าผ้าทอลายทางกระรอก ที่เป็นผ้าทอลายโบราณที่ปรากฏในชุมชนเกาะยอ อาจมีการเลือนหายไปจาก ชุมชนเกาะยอ แต่องค์ความรู้ยังมีคงมีในผู้อาวุโสในชุมชนและช่างทอที่ยังคงมีองค์ความรู้ด้านการทอผ้าลายทาง กระรอกในชุมชนเกาะยอได้ถูกบันทึกไว้ในรูปแบบของเรื่องสั้น จึงเป็นที่มาของการศึกษาองค์ความรู้และคุณค่าผ้า ทอลายทางกระรอก จากเรื่องสั้นของ จำลอง ผึ้งชลจิตร และชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา ซึ่งไม่เพียงนำไปสู่การ ฟื้นฟู และความเสี่ยงต่อการสูญหาย หากยังนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพและเพิ่มมูลค่าผ้าทอลายทาง กระรอกในเชิงพาณิชย์อันเป็นแนวทางในการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในชุมชน

นอกจากเสน่ห์ความงามของผ้าทอลายทางกระรอกที่มีความเรียบหรู สวยงามการนำไปสู่การฟื้นฟูองค์ ความรู้และออกแบบพัฒนาจากผ้าทอที่ชาวบ้านในชุมชนเกาะยอใช้เป็นเครื่องแต่งกาย นำไปสู่การพัฒนา รูปแบบเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์ นอกจากนี้เศรษฐกิจสร้างสรรค์ยังสร้างความเชื่อมโยง ระหว่างเศรษฐกิจระดับฐานราก ให้เข้ากับเศรษฐกิจมหภาค อันนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจระดับประเทศ (นพพร จันทรนาชู, 2555) ผู้วิจัยยังต้องคำนึงถึงความคุ้มค่าการใช้งานเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าในยุคปัจจุบัน

ทำให้ผ้าทอลายทางกระรอกกลับมามีคุณค่าในเชิงพาณิชย์สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้ช่างทอผ้าในชุมชนเกาะยอ อันจะเป็นการอนุรักษ์ สืบทอดนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของช่างทอผ้าในชุมชนเกาะยอ

จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว จึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง การฟื้นฟูภูมิปัญญา “ผ้าทอลายทางกระรอก” สู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ เพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาผ้าทอลายทางกระรอกและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอลายทางกระรอกเชิงสร้างสรรค์จากชุมชนเกาะยอ ตำบลเกาะยอ จังหวัดสงขลาซึ่งจะทำให้ผ้าทอลายทางกระรอกของชุมชนเกาะยอกลับมามีคุณค่าในเชิงพาณิชย์สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้ช่างทอผ้า เป็นการอนุรักษ์ ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน สามารถสืบทอดการทอผ้าลายทางกระรอกนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของช่างทอผ้าในชุมชนเกาะยออย่างมีคุณภาพแบบมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาผ้าทอลายทางกระรอก ชุมชนเกาะยอ ตำบลเกาะยอ จังหวัดสงขลา
2. เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอลายทางกระรอกเชิงสร้างสรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัย ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)
2. ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1) ช่างทอจากกลุ่มทอผ้า 6 กลุ่ม คือ กลุ่มทอผ้าราชวดี กลุ่มทอผ้าร่มไทร กลุ่มผ้าทอป่าลิ้ม กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มทอผ้าดอกพิกุลและกลุ่มฐานการเรียนรู้ผ้าทอเกาะยอ 2) ผู้รู้หรือผู้อาวุโสที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าทอลายทางกระรอกในชุมชนเกาะยอ จำนวน 5 คน 3) ผู้ประกอบการจำนวน 1 เครือข่าย และ 4) นักออกแบบผลิตภัณฑ์ จำนวน 3 คน
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มและระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ใช้สำหรับจัดประชุมช่างทอและเครือข่ายผู้ประกอบการเพื่อฟื้นฟูผ้าทอลายทางกระรอก กิจกรรมปฏิบัติการดำเนินการฟื้นฟูผ้าทอลายทางกระรอกสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม และการสังเกต ช่างทอผ้าคนเฒ่าคนแก่ที่มีความรู้เรื่องผ้าทอ
5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัยได้วิเคราะห์องค์ความรู้กระบวนการฟื้นฟูการทอผ้าลายทางกระรอกในชุมชนเกาะยอจากแบบสร้างผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากผ้าทอลายทางกระรอกเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้ชุมชนเกาะยอและนำเสนอการออกแบบผลิตภัณฑ์ต้นแบบผ้าลายทางกระรอก

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า

1. ผลการฟื้นฟูภูมิปัญญาผ้าทอลายทางกระรอกจากชุมชนเกาะยอ ตำบลเกาะยอ จังหวัดสงขลาผ้าทอลายทางกระรอก เป็นผ้าทอลายโบราณที่เลือนหายไปจากชุมชนเกาะยอองค์ความรู้ผ้าทอลายทางกระรอกจากชุมชนเกาะยอ ถูกเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ในเรื่องสั้น “ผ้าทอลายทางกระรอก” ของจำลอง ผึ้งชลจิตร และผู้รู้ ผู้อาวุโส ช่างทอในชุมชนเกาะยอ ผู้วิจัยใช้กระบวนการศึกษาโดยการสังเกต สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม ช่างทอผ้าผู้อาวุโสที่มีความรู้เรื่องผ้าทอ หากแต่กระบวนการเตรียมด้ายในการทอมีความยากและใช้ระยะเวลานาน การทอผ้าลายทางกระรอกได้ต้องเป็นช่างทอที่มีความรู้และทักษะความชำนาญ ตั้งแต่กระบวนการเตรียมด้ายและกระบวนการทอ ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.1 การรวบรวมข้อมูลจากช่างทอผ้า

คนเฒ่าคนแก่ที่มีความรู้เรื่องผ้าทอลายทางกระรอกในชุมชนเกาะยอ ผ้าทอลายทางกระรอก ในชุมชนเกาะยอ ตำบลเกาะยอ จังหวัดสงขลา นอกจากมีการบันทึกองค์ความรู้การทอผ้าและคุณค่าไว้ในเรื่องสั้นผ้าทอลายทางกระรอก ของจำลอง ฝั่งชลจิตร แล้วนั้น ช่างทอผ้าและชุมชนเกาะยอและผู้อาวุโสในชุมชนยังคงมีภาพเหตุการณ์การได้สัมผัสกับผ้าทอลายทางกระรอกครั้งยังเล็ก บางรุ่นพ่อ แม่ที่มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าลายทางกระรอกยังคงทอไว้เพื่อใช้งานในชีวิตประจำวันบ้างทอไว้เพื่อใช้สวมใส่ในงานบุญในชุมชน จากการสัมภาษณ์ช่างทออาวุโสในชุมชนเกาะยอหลายคนยังมีความผูกพันกับ ผ้าทอลายทางกระรอกแม้ช่างทอที่ยังคงทอได้มีน้อยมากทำให้ผ้าทอลายทางกระรอกได้เลือนหายไปจากชุมชนเกาะยอการฟื้นฟูผ้าทอลายทางกระรอกขึ้นมาใหม่จากช่างทอผ้าที่ยังพอมีองค์ความรู้อยู่บ้างและจากอาวุโสในชุมชนบ้างคงช่วยให้การฟื้นฟูผ้าทอลายทางกระรอกได้ตามกระบวนการทอที่เป็นภูมิปัญญาของของช่างทอในอดีต ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การเก็บข้อมูลผ้าทอลายทางกระรอก ชุมชนเกาะยอ

1.2 การฟื้นฟูกระบวนการทอผ้าลายทางกระรอก

จากการศึกษา พบว่า ผ้าทอลายทางกระรอกควรได้รับการฟื้นฟูกระบวนการทอผ้าลายทางกระรอก มีกระบวนการขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.2.1 กระบวนการเตรียมด้ายสำหรับทอผ้าลายทางกระรอก

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมด้ายเมอร์เซโร จำนวน 2 สี มาควบด้ายให้อยู่หลอดเดียวกัน การควบเส้น (ด้าย) เป็นการนำด้ายสองสีมาควบกัน และนิยมใช้เส้นด้ายที่มีโทนสีเข้มมาควบกัน โดยใช้อุปกรณ์ โนปั่นด้าย ด้ายเมอร์เซโร เป็นฝ่ายขัดมัน เนื่องจากเป็นด้ายที่มีขนาดเล็ก น้ำหนักเบาและให้ความเงาวาวของเส้นด้าย ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ไนพันด้าย

ขั้นตอนที่ 2 นำด้ายที่ควบด้ายทั้ง 2 สีเข้าด้วยกัน มาสู่ขั้นตอนการควบด้ายด้วยอุปกรณ์ **ไนควบด้าย** ซึ่งการควบด้ายเป็นการใช้เทคนิคการตีเกลียว เพื่อให้เกิดลวดลายตอนทอ ให้เห็นเป็นลวดลายทาง กระรอก ซึ่งเป็นกระบวนที่สำคัญที่สุด การจะทำให้ผ้าทอเกิดลวดลายที่สวยงามขึ้นอยู่กับเทคนิคการควบ และการเลือกสี อีกทั้งกระบวนนี้ใช้เวลามากน้อยขึ้นอยู่กับความชำนาญของช่างแต่ละคน ดังภาพที่ 3 - 4

ภาพที่ 3 กระบวนการควบด้าย

ภาพที่ 4 เส้นด้ายที่ได้จากกระบวนการควบด้าย

ขั้นตอนที่ 3 นำด้ายที่ควบด้วยอุปกรณ์ ควบด้าย หรือ ไนควบด้าย เข้าสู่กระบวนการพันด้าย ด้วยอุปกรณ์ **ไนพันด้าย** เพื่อเข้าหลอดเตรียมทอต่อไป

ภาพที่ 5 กระบวนการพันด้าย

1.2.2 ขั้นตอนการทอผ้าลายหางกระรอก

ขั้นตอนที่ 1 เตรียมก๊ทอผ้าด้วยเส้นด้ายยืน ซึ่งเส้นใยประดิษฐ์มีฝ้ายผสม ทำให้ได้น้ำหนักผ้าที่เบากว่า เส้นด้ายเทโรที่นิยมใช้ทอกันในอดีต ด้วยสีด้ายที่เด่นชัดเส้นด้ายยืนนิยมใช้ สีแดง สีน้ำเงิน และดำ เนื่องจากจะทำให้ผ้าทอเกิดลายเลื่อมหางกระรอกที่เด่นชัดขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 ทอผ้าด้วยเส้นด้ายที่เตรียมในขั้นตอนที่ 1 สู่กระบวนการทอผ้าลายหางกระรอกช่างทอจะ เริ่มด้วยการเลือกวางเส้นด้ายยืนที่มีสีเข้มตัดกับเส้นพุ่งจะเกิดลายเลื่อมที่สวยงาม ดังภาพที่ 6 - 7

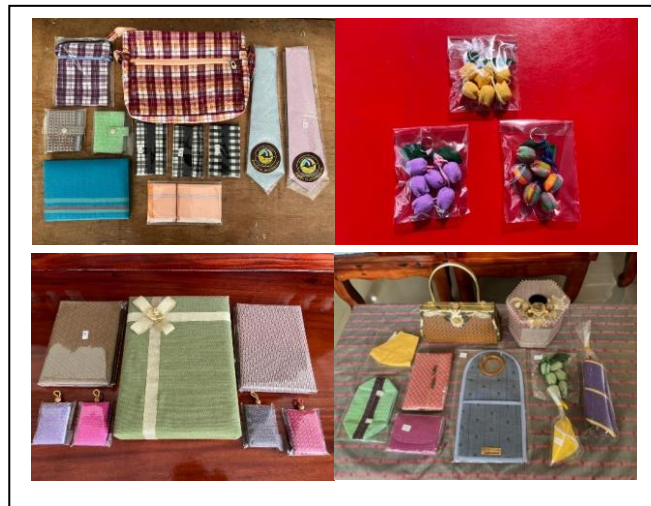
ภาพที่ 6 การเตรียมก๊ทอผ้า

ภาพที่ 7 กระสวยบรรจุด้ายตีเกลียว

2. ผลการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอลายหางกระรอกเชิงสร้างสรรค์จากชุมชนเกาะยอ ตำบลเกาะยอ จังหวัดสงขลา ซึ่งการพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์จากผ้าทอลายหางกระรอก เป็นแนวทางในการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ ให้ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค ดังนี้

2.1 การวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์รูปแบบเดิมในชุมชน ซึ่งผลิตภัณฑ์จากผ้าทอเดิมของชุมชนเกาะยอ ผู้ประกอบการได้ใช้ผ้าทอในชุมชนที่เกิดจากการทอมือที่เป็นชิ้นส่วนเล็ก ๆ นอกเหนือจากการตัดเย็บเป็นชุดเครื่องแต่งกาย เสื้อ กระโปรง มาตัดเย็บและแปรรูปเป็นสินค้าต่าง ๆ เช่น ของใช้ ของที่ระลึก พวงกุญแจ กล่องใส่กระดาษชำระ สมุดจดบันทึก กระเป๋า เน็คไท เป็นต้น ดังภาพที่ 8

ภาพที่ 8 ผลิตภัณฑ์รูปแบบเดิมของกลุ่มผ้าทอ

2.2 กระบวนการวิเคราะห์และการออกแบบผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์

แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอลายทางกระรอก มีการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายบางกลุ่ม เช่น กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยทำงาน ผู้วิจัยได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์และประมวลความคิดจากข้อมูลที่รวบรวมในการออกแบบ และร่างแบบตามแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ แล้วจึงนำมาเสนอเพื่อความต้องการของกลุ่มเป้าหมายหลักในการพัฒนาออกแบบให้มีความเหมาะสม สวยงาม เกิดประโยชน์ต่อการใช้สอย จำนวน 3 ชิ้น ได้แก่ หมอนอิง กระเป๋า และกล่องกระดาษทิชชู นำแบบร่างผลิตภัณฑ์กระเป๋าผ้าทอเกายอไปให้สมาชิกกลุ่มทอผ้าคัดเลือกรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมและสามารถผลิตได้นำแบบมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์เพื่อนำไปสู่ กระบวนการสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์ ดังภาพที่ 9 - 10

ภาพที่ 9 แบบร่างผลิตภัณฑ์ 3 ผลิตภัณฑ์

ภาพที่ 10 การลงพื้นที่เพื่อคัดเลือกแบบร่างผลิตภัณฑ์

หลังจากได้แบบผลิตภัณฑ์กระเป๋าผ้าทอเกาะยอที่คัดเลือกจำนวน 3 แบบ ผู้วิจัยได้นำแบบมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์เพื่อนำไปสู่กระบวนการสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์

ภาพที่ 11 ต้นแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอลายทางกระรอก

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. จากผลการฟื้นฟูการท่องเที่ยวในชุมชนเกาะยอองค์ความรู้ผ้าทอที่ได้จากการสร้างการเรียนรู้ของช่างทอด้านมรดกภูมิปัญญาทางช่างฝีมือเพื่อบ่มเพาะฟื้นฟูผ้าทอเกาะยอในชุมชนเกาะยอด้วยกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับช่างทอในชุมชนเกาะยอ ที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของคนเกาะยอปรากฏบนลวดลายผ้าทอการหาแนวทางวิธีการฟื้นฟูผ้าทอเดิมที่สูญหายไปจากชุมชน

เป็นวิธีการหนึ่งที่จะกระตุ้นให้เกิดการรื้อฟื้นผ้าทอทางกระรอกขึ้นมาเป็นแนวทางให้กับช่างทอรุ่นหลังเพื่อการฟื้นฟูก่อน
ทอ ดังตัวอย่างงาน นิตยา สีคง และจักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า ได้ศึกษาการจัดการความรู้กลุ่มทอผ้ายักศูนย์ศิลปาชีพ
บ้านเนินธัมมิง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า การร่วมกันดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนนั้นทำให้บรรลุเป้าหมายใน
การที่จะฟื้นฟูก่อนเมืองนครการสร้างสรรค์อาชีพและรายได้ให้แก่สมาชิก โดยการอนุรักษ์และพัฒนาองค์ความรู้ของผ้า
ยักเมืองนครนั้นใช้กระบวนการจัดการความรู้ด้านการถ่ายทอดความรู้ (สอน) และกระบวนการจัดการความรู้ด้าน
การผลิต ควบคู่กันไปทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคน พัฒนางาน พัฒนาองค์กร และพัฒนาชุมชน
อย่างมีประสิทธิภาพ (นิตยา สีคง และจักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า, 2565) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อัจฉราพร จีว
สุภา และคณะ ได้ศึกษาแนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมสู่คนรุ่นใหม่ของกลุ่มทอผ้าไหมบ้าน
หนองแซ่ ตำบลตองโขบ อำเภโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองแซ่ มี
การถ่ายทอดภูมิปัญญาในลักษณะแม่สอนลูก ยายสอนหลาน ใช้วิธีการสาธิตของผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา และการฝึก
ปฏิบัติของผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา (อัจฉราพร จีวสุภา และคณะ, 2560) และตัวอย่างงานวิจัยของ วิฑูรย์ ภา
เรือง และคณะได้ศึกษาแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้ากบับของชุมชนบ้านเชียงแก้ว จังหวัด
อุบลราชธานี พบว่าผ้ากบับ เป็นภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองของชาวอุบลราชธานี ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและการ
รังสรรค์บรรจงด้วยจิตวิญญาณ ออกมาเป็นลวดลายอันวิจิตรสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน (วิฑูรย์ ภาเรือง และคณะ,
2561) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ชนะชัย คงปานจิตติมา และเดโช แขน้ำแก้ว ได้ศึกษาการอนุรักษ์และ
พัฒนากลุ่มอาชีพการทอผ้ายักเมืองนคร : กรณีศึกษา ชุมชน บ้านมะม่วงปลายแขนเทศบาลตำบลท่าจั่ว อำเภ
เมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า แนวทางการอนุรักษ์ และพัฒนากลุ่มอาชีพยักเมืองนคร เป็นการอนุรักษ์ให้
คนรุ่นใหม่ได้ตระหนักถึงภูมิปัญญาในการทอผ้า พื้นเมืองนำไปสู่ผลงานการสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้
เหมาะสมกับยุคสมัยรวมทั้งเป็นการส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมกับกลุ่มทอผ้าได้ศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปชีพ เพื่อเพิ่ม
ทักษะ และความรู้ความสามารถนำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ (ชนะชัย คงปาน และเดโช แขน้ำแก้ว, 2561)

2. ผลการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอลายทางกระรอกเชิงสร้างสรรค์จากชุมชนเกาะยอ ตำบลเกาะยอ จังหวัด
สงขลา ซึ่งการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอลายทางกระรอกสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นการสร้างผลิตภัณฑ์จากผ้าท
ลายทางกระรอกเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้ชุมชนเป็นต้นแบบครอบคลุมทุกกลุ่มทอผ้าทำให้ช่างทอผ้าในชุมชน
เกาะยอเป็นช่างทอผ้าพื้นเมืองที่มีฝีมือเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดสงขลา อันเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเชิง
สร้างสรรค์ส่งเสริมสร้างความโดดเด่นให้ผ้าทอด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตรงตามความต้องการของกลุ่มผู้บริโภค
และตรงตามการใช้งาน ดังตัวอย่างงานของ รุจิราภา งามสระคู และปณณภา พลวัน ที่ได้ศึกษาองค์ความรู้ด้านการ
พัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า ผ้า
ทอลายแดงและผ้าปะแฉ่งนัยยะที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์และวิถีการดำรงชีวิตของชาวไทยทรงดำไว้ ด้วยการ
ใช้เส้นด้ายสีครามเข้มเกือบดำในการทอ ส่วนผ้าปะที่ใช้แต่งเติมบนผ้าทอให้สวยงามมีลวดลายสื่อถึงความผูกพันกับ
ธรรมชาติผ้าสองชนิดนี้จึงแสดงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างชัดเจน ผู้วิจัยได้นำผ้าดังกล่าวมาพัฒนาเป็น
ผลิตภัณฑ์ดังนี้ พวงกุญแจ กระเป๋า กล่องใส่แว่นตาและสมุดจดบันทึกผลการสำรวจความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์
พบว่า ด้านการออกแบบ ด้านราคา และด้านประโยชน์ใช้สอยมีความพอใจในระดับมาก (รุจิราภา งามสระคู และ
ปณณภา พลวัน, 2561) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ มาโนชญ์ นวลสระ และคณะ ได้ศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์
ผ้าทอจากเส้นใยธรรมชาติจังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนาคุณสมบัติของผ้าทอที่ตอบโจทย์ความ
ต้องการของผู้บริโภคโดยการใช้ใยกล้วยผสมเส้นใยฝ้ายในการเพิ่มคุณสมบัติความยืดหยุ่น แข็งแรง ทนทาน มั่นเงา
สวยงาม ระบายอากาศได้ดีและอ่อนนุ่ม พร้อมกับการย้อมสีจากกากกาแฟซึ่งเป็นวัตถุดิบเหลือใช้จากธรรมชาติ 2)
การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอด้วยการสร้างรูปแบบเครื่องแต่งกายที่ มีความร่วมสมัยและออกแบบลวดลายที่มี
ความสวยงามที่ยัง เอกลักษณ์ทางลวดลายแบบเดิมไว้ 3) การถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์

ชุมชน โดยวิธีการจัดประชุม และอบรมกลุ่มผู้ทอผ้าไทลื้อบ้านหาดบ้าย เป็นการเสริมสร้างกระบวนการคิด และผลักดันให้ผู้ประกอบการมีโอกาสในการขยายตลาดสู่สากลในกลุ่มประเทศอาเซียน ในประเทศคู่ค้าใหม่ ทั้งนี้ในการดำเนินการเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ ด้วยการสนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่น การสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง เพื่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ โดยการนำทรัพยากรจากธรรมชาติ และภูมิปัญญาในท้องถิ่น มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณภาพ (มานิชย์ นวลสระ และคณะ, 2564) และตัวอย่างงานวิจัยของ จุรีวรรณ จันทลา และคณะได้ศึกษาการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไททรงดำเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ พบว่าในการออกแบบเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าทอไททรงดำนั้น อันดับแรกต้องคำนึงถึงหลักการออกแบบโดยทั่วไปที่สำคัญคือ ประโยชน์ใช้สอยอีกส่วนสำคัญคือการคงเอกลักษณ์และสื่อความหมายของลวดลายและสีสันต่าง ๆ (จุรีวรรณ จันทลา และคณะ, 2559) และผลการวิจัยของ ธัญชนก หอมสวัสดิ์ และยุพดี ชินพีระเสถียรได้ศึกษากระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าคลุมไหล่จากการประยุกต์ใช้ลวดลายที่เป็นอัตลักษณ์บนผ้าทอพื้นบ้านของจังหวัดขอนแก่น : แบรินด์บ้านสวายจิตร พบว่า กระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าคลุมไหล่แบรินด์สวายจิตรมีดังนี้ 1) การวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์ผ้าคลุมไหล่เดิม 2) การวิเคราะห์ปัจจัยและการค้นหาแนวทางการพัฒนา 3) การค้นหาอัตลักษณ์ของลวดลายจากผ้าทอพื้นบ้านสำหรับการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ 4) การออกแบบและการสร้างสรรค์ลวดลาย 5) การทดสอบการพิมพ์ลวดลาย 6) การประเมินผลการออกแบบ (ธัญชนก หอมสวัสดิ์ และยุพดี ชินพีระเสถียร, 2563)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้ สรุปได้ว่า 1) การฟื้นฟูการทอผ้าลายหางกระรอกในชุมชนเกาะยอ องค์ความรู้ผ้าทอที่ได้จากการสร้างการเรียนรู้ของช่างทอด้านมรดกภูมิปัญญางานช่างฝีมือเพื่อบ่มเพาะฟื้นฟูผ้าทอลายหางกระรอกในชุมชนเกาะยอ ด้วยกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับช่างทอในชุมชนเกาะยอ ที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของคนเกาะยอปรากฏบนลวดลายผ้าทอ การหาแนวทางวิธีการฟื้นฟูผ้าทอดั้งเดิมที่สูญหายไปจากชุมชนเป็นวิธีการหนึ่งกระตุ้นให้เกิดการรื้อฟื้นผ้าทอหางกระรอกขึ้นมาเป็นแนวทางให้กับช่างทอรุ่นหลังเพื่อการฟื้นฟูผ้าทอ กระบวนการฟื้นฟูผ้าทอลายหางกระรอกในชุมชนเกาะยอ นำไปสู่การออกแบบและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์จากผ้าทอลายหางกระรอกโดยการรวบรวมองค์ความรู้จากผู้อาวุโสหรือผู้รู้ และช่างทอในชุมชน 2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอลายหางกระรอกเชิงสร้างสรรค์จากชุมชนเกาะยอ ซึ่งการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอลายหางกระรอกสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นการสร้างผลิตภัณฑ์จากผ้าทอลายหางกระรอกเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้ชุมชนเป็นต้นแบบครอบคลุมทุกกลุ่มทอผ้าทำให้ช่างทอผ้าในชุมชนเกาะยอเป็นช่างทอผ้าพื้นเมืองที่มีฝีมือเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดสงขลา อันเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์ส่งเสริมสร้างความโดดเด่นให้ผ้าทอด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตรงตามความต้องการของกลุ่มลูกค้าและตรงตามการใช้งาน เป็นการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้ทันสมัย สวยงามและมีเอกลักษณ์พิเศษเฉพาะของผ้าทอลายหางกระรอกทั้งการคำนึงถึงประโยชน์การใช้สอยการตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคในยุคปัจจุบัน ส่งเสริมให้กลุ่มผ้าทอในชุมชนเกาะยอผ่านกระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์และได้กระบวนการฟื้นฟูและแนวทางการพัฒนาผ้าทอลายหางกระรอก ดังนั้น 1) ควรเพิ่มขีดความสามารถในช่องทางการตลาดการจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากผ้าทอลายหางกระรอกสู่ตลาดสากล 2) ควรสร้างสรรค์จากคุณค่าสู่การเพิ่มมูลค่าผ้าทอพื้นถิ่นในชุมชนเกาะยอให้ครอบคลุมทุกกลุ่มทอผ้าซึ่งช่างทอผ้าในชุมชนเกาะยอเป็นช่างทอผ้าพื้นเมืองที่มีฝีมือเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดสงขลาอันเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณทุนสนับสนุนวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ที่สนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรม
โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต วช. ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ประจำปี 2564

เอกสารอ้างอิง

- จรีวรรณ จันทลา และคณะ. (2559). การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตาม
แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์. ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ, 9(2), 82-98.
- ชนะชัย คงปาน และเดโช แชน้ำแก้ว. (2561). การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาผ้าทอฝ้ายกเมืองนคร: กรณีศึกษา
ชุมชนบ้านมะม่วงปลายแขนเทศบาลตำบลท่าจั่ว อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารศิลปะการ
จัดการ, 2(2), 133-142.
- ธัญชนก หอมสวาสดี และยุพดี ชินพิระเสถียร. (2563). กระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าคลุมไหล่จากการ
ประยุกต์ใช้ลวดลายที่เป็นอัตลักษณ์บนผ้าทอพื้นบ้านของจังหวัดขอนแก่น : แปรนัยบ้านสบายจิตร.
วารสารอักษราพิบูล, 1(2), 54-72.
- นพพร จันทราชู. (2555). เศรษฐกิจสร้างสรรค์ : ความหมาย แนวคิด และโอกาสสำหรับประเทศไทย. วารสาร
ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร., 10(1), 52-62.
- นิตยา สีสง และจักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า. (2565). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาผ้าทอฝ้ายกศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมม
จังหวัดนครศรีธรรมราช. Research and Development Journal Suan Sunandha Rajabhat
University, 14(1). 15-27.
- มานิชย์ นวลสระ และคณะ. (2564). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอจากเส้นใยธรรมชาติจังหวัดเชียงราย. วารสาร
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 3(2), 42-58.
- รุจิราภา งามสระคู และปยุตยา พลวัน. (2561). องค์ความรู้ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ
ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 6(1),
176-177.
- วิฑูรย์ ภาเรือง และคณะ. (2561). ศึกษาแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้ากบับัวของชุมชนบ้านเชียงแก้ว
จังหวัดอุบลราชธานี. ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ, 11(1), 1001-1002.
- อัจฉรา วงศ์พัฒนามงคล. (2553). “โลกเลสาบ” ภูมิปัญญาท้องถิ่นมรดกสังคมและวัฒนธรรม ลุ่มน้ำทะเลสาบ
สงขลา. สงขลา: บริษัทแม่กมี้เดีย วาย 2 เคเพรส จำกัด.
- อัจฉราพร จิวสุภา และคณะ. (2560). แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมสู่คนรุ่นใหม่ของกลุ่ม
ทอผ้าไหมบ้านหนองแซ่ ตำบลตองโขบ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร. วารสารบัณฑิตศึกษา,
14(64), 95-102.